שיחה לפרשת השבוע · פרשת וישלח

וישלח: עד עלות השחר

מאת הרב יוסף ביטון שליט״א

שיחה לפרשת וישלח: יעקב אבינו נשאר לבדו בלילה, נאבק עם שרו של עשו עד עלות השחר, ויוצא ממנו בשם חדש, ישראל. ואז זורחת לו השמש.

בשבוע שעבר ראינו את יעקב אבינו יוצא אל הלילה, ״ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש״, ולמדנו שהסולם עומד גם בלילה הארוך של הגלות. פרשת וישלח מסיימת את הלילה הזה. יעקב חוזר אל ארץ ישראל, בדרך מחכה לו עשו עם ארבע מאות איש, ובלילה אחד הוא נשאר לבדו ונאבק עד עלות השחר. ובסוף הלילה כתוב: ״ויזרח לו השמש״ (בראשית לב, לב). רש״י מגלה כאן קשר נפלא לפרשה הקודמת: ״ואותן שעות שמהרה לשקע בשבילו כשיצא מבאר שבע מהרה לזרח בשבילו״. השמש ששקעה פתאום ביציאתו, ממהרת לזרוח בשובו. השבוע נלמד איך עוברים את הלילה עד שהשמש זורחת.

לפני שנכנסים: שלושה מושגים

כמו בכל שבוע, נקדים הסבר פשוט לשלושה מושגים מחכמת הקבלה שילוו אותנו בשיחה.

שר של מעלה. חז״ל מלמדים שלכל אומה יש ממונה רוחני למעלה, כוח שעומד מאחוריה ומנהיג אותה. משל להצגה על במה: הקהל רואה את השחקנים, אבל מאחורי הקלעים עומד מי שמכוון את כל התנועות. האיש שנאבק עם יעקב בלילה לא היה סתם אדם. כך מבאר רש״י: ״ופרשו רז״ל שהוא שרו של עשו״ (רש״י, בראשית לב, כה). המאבק האמיתי עם עשו מתחיל למעלה, ושם גם הוא מוכרע.

שמש וירח. בלשון הקבלה, השמש רומזת לאור המשפיע, והירח רומז לספירת מלכות, שאין לה אור משלה והיא מקבלת הכל מן השמש. יעקב אבינו הוא השמש, והירח הוא השכינה וכנסת ישראל. כשהירח מתכסה, זה זמן של חושך. כך אומר הזוהר על הלילה של יעקב: ״ההוא ליליא שולטנותא דסטרא דעשו הוה... דאשתאר יעקב דאיהו שמשא בלחודוי, דאתכסיא סיהרא מן שמשא״ (זוהר, וישלח). באותו לילה שלט הצד של עשו, ויעקב, שהוא

השמש, נשאר לבדו, כי הירח התכסה ממנו. ומוסיף שם הזוהר שגם באותו לילה שמירתו של הקב״ה לא סרה ממנו, ״ועל דא לא יכול לו״.

סמכין דאורייתא. בין עשר הספירות יש שתיים שנקראות נצח והוד, ובקבלה הן מכונות שתי הירכיים. משל לבניין: הקומות העליונות מפוארות, אבל כל הבניין עומד על העמודים שבתחתיתו. כך התורה בעולם: יש מי שיושבים ולומדים, ויש מי שתומכים בהם ומחזיקים אותם, והם הרגליים שעליהן הבניין עומד. הזוהר מבאר שעל זה בדיוק כיוון שרו של עשו: ״אמר כיון דאתברו סמכין דאורייתא, מיד אורייתא לא אתתקף״ (זוהר, וישלח). כשנשברים תומכי התורה, התורה אינה מתחזקת.

״וישלח יעקב מלאכים״: מפה לכל הגלות

״וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו ארצה שעיר שדה אדום״ (בראשית לב, ד). רש״י מבאר: ״מלאכים ממש״. והרמב״ן פותח את הפרשה בדברים שהם מפתח לשיחה כולה: ״ויש בה עוד רמז לדורות, כי כל אשר ארע לאבינו עם עשו אחיו יארע לנו תמיד עם בני עשו״ (רמב״ן, בראשית לב, ד).

הפרשה הזאת אינה רק סיפור על שני אחים שנפגשו לפני אלפי שנים. היא מפה של הגלות כולה, ובמיוחד של הגלות האחרונה, גלות אדום, שבה אנחנו נמצאים עד היום. מי שלומד אותה בעיון מבין את מה שעובר על עם ישראל בדורנו: הפחד, המלחמה, הבדידות בין העמים, המאבק הארוך בלילה, והשחר שעולה בסופו. ומי שמבין את המפה, אינו נבהל מן הדרך.

״ויירא יעקב מאד ויצר לו״

השליחים חוזרים ואומרים: ״באנו אל אחיך אל עשו, וגם הלך לקראתך וארבע מאות איש עמו״ (בראשית לב, ז). רש״י מבאר: ״שהיית אומר אחי הוא, אבל הוא נוהג עמך כעשו הרשע, עודנו בשנאתו״. ומיד: ״ויירא יעקב מאד ויצר לו״ (בראשית לב, ח). ורש״י מבאר את שתי המילים: ״ויירא שמא יהרג, ויצר לו אם יהרג הוא את אחרים״.

זהו לבו של יהודי. גם כשהאויב בא עליו בארבע מאות איש, הוא אינו שמח במלחמה. הוא ירא לנפשו, ובאותה שעה מצטער על כל נפש שתיפגע. בימינו, כשעם ישראל נאלץ לעמוד על חייו, והעמים מאשימים אותו בכל דבר,

טוב לזכור שהצער הזה, "ויצר לו", הוא ירושה מיעקב אבינו. עם שכואב גם כשהוא נאלץ להילחם, הוא עם שמידותיו נשארו שלמות.

והרמב"ן מוסיף שבסוף, כשראה עשו את הכבוד שעשה לו יעקב, "נכמרו רחמיו", "כי הלבבות לה' המה, לכל אשר יחפץ יטה אותם" (רמב"ן, בראשית לב, ח). לבות העמים אינם בידי העמים, וגם לא בידי מי שמסית אותם. הם בידי הקב"ה, והוא מטה אותם לאשר יחפץ.

דורון, תפילה ומלחמה

יעקב אינו יושב ומחכה. רש"י מבאר: "התקין עצמו לשלשה דברים, לדורון, לתפלה ולמלחמה" (רש"י, בראשית לב, ט). שלח מנחה גדולה, התפלל, וחילק את המחנה לשניים: "אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו, והיה המחנה הנשאר לפליטה" (בראשית לב, ט). והרמב"ן מלמד שיעקב "לא בטח בצדקתו, והשתדל בהצלה בכל יכלתו" (רמב"ן, בראשית לב, ד).

ועל חלוקת המחנות כותב הרמב"ן דבר מנחם לדורות: "וגם זה ירמז שלא יגזרו עלינו בני עשו למחות את שמנו, אבל יעשו רעות עם קצתנו בקצת הארצות שלהם" (רמב"ן, בראשית לב, ט). עם ישראל לא יימחה. גם בשעות הקשות ביותר של ההיסטוריה, תמיד נשאר "המחנה הנשאר לפליטה".

ובאמצע, בין הדורון למלחמה, עומדת התפילה. והיא פותחת בהודיה: "קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך, כי במקלי עברתי את הירדן הזה ועתה הייתי לשני מחנות" (בראשית לב, יא). רש"י מבאר: "נתמעטו זכיותי על ידי החסדים והאמת שעשית עמי, לכך אני ירא, שמא משהבטחתני נתקלקלתי בחטא". ועל המילים "כי במקלי" הוא כותב: "לא היה עמי לא כסף ולא זהב ולא מקנה אלא מקלי לבדו".

יעקב אינו בא אל הקב"ה בדרישות. הוא סופר חסדים: יצאתי עם מקל, וחזרתי עם משפחה שלמה ושני מחנות. ובדורנו, עם ישראל יכול לומר את התפילה הזאת ממש. לפני שלושה דורות יצאו שרידי הגלות מן האש כמעט בלי כלום, והיום יש בארץ ישראל בתי מדרש מלאים ורבבות לומדי תורה. מי שזוכר את החסדים, מתפלל אחרת. וזו הדרך לכל אדם בצרה: להשתדל בחכמה, לחפש דרכי שלום, ובתוך הכל לשים את התפילה במרכז, תפילה שמתחילה בתודה.

"ויותר יעקב לבדו"

"ויותר יעקב לבדו, ויאבק איש עמו עד עלות השחר" (בראשית לב, כה). בגמרא מבארים שחזר לבדו "על פכין קטנים", ולומדים מכאן: "לצדיקים שחביב עליהם ממונם יותר מגופם... לפי שאין פושטין ידיהן בגזל" (חולין צא, א). מה שהושג ביושר, אפילו כד קטן, יקר בעיני הצדיק, כי הוא נקי מכל גזל.

והמדרש מגלה במילה "לבדו" סוד עמוק: "מה הקדוש ברוך הוא כתוב בו... ונשגב ה' לבדו, אף יעקב ויותר יעקב לבדו" (בראשית רבה עז, א). הפסוק "ונשגב ה' לבדו ביום ההוא" (ישעיה ב, יז) מדבר על אחרית הימים, היום שבו יתגלה לכל שאין עוד מלבדו.

רבים מרגישים היום שעם ישראל עומד לבדו בין העמים. מבחוץ זו נראית בדידות. אבל המדרש מלמד שהבדידות של יעקב היא דמיון לקב"ה, שעליו נאמר "ונשגב ה' לבדו". מי שנשאר לבדו מתוך נאמנות לאמת, אינו עזוב. הוא דומה לבוראו, ודרכו עוברת הגאולה.

המאבק עם שרו של עשו

הזוהר מגלה מה חיפש שרו של עשו באותו לילה. הוא ידע את הברכה של יצחק, "הקול קול יעקב והידים ידי עשו", וידע "ואי פסיק קלא דיעקב כדין והידים ידי עשו", שאם ייפסק קולו של יעקב, אז יגברו ידי עשו. ולכן "אסתכל לכל סטרין לאבאשא ליה ליעקב ולאפסקא קליה" (זוהר, וישלח). הוא הביט מכל הצדדים כדי להרע ליעקב ולהפסיק את קולו. אבל בסוף ראה דבר אחר: "וחמא תוקפא דאורייתא ואתתקף בכלא, כדי וירא כי לא יכול לו". הוא ראה את כוחה של התורה, שיעקב מתחזק בה בכל, ואז ראה שאינו יכול לו.

והמדרש מביא על זה משל: "משל למלך שהיה לו כלב אגריון וארי נמירון". המלך העמיד את בנו מול הארי, כדי שאם יבוא הכלב להתגרות בו, יאמר לו: הארי לא יכול לו, ואתה מבקש להתמודד איתו. "כך שאם יבואו אמות העולם להזדוג לישראל, יאמר להם הקדוש ברוך הוא שרכם לא היה יכול לעמד בו ואתם מבקשים להזדוג לבניו" (בראשית רבה עז, ג).

בשיחה של פרשת תולדות למדנו שקול יעקב חזק מחרב. כאן אנו רואים זאת במאבק עצמו. המלחמה הגדולה של דורנו אינה רק בשדה הקרב. היא גם על הקול: על הלימוד, על התפילה, על השקט שבו אדם שומע את

נשמתו. הצפת המידע, המסכים שאינם נחים, הרעש שמשתלט על כל רגע, כולם מנסים "לאפסקא קליה". כל זמן שהקול נשמע, השר אינו יכול לנו.

"ויגע בכף ירכו": לחזק את תומכי התורה

"וירא כי לא יכל לו, ויגע בכף ירכו" (בראשית לב, כו). כשראה השר שאינו יכול לגוף, לתורה עצמה, פנה אל הירך. "מה עבד, מיד ויגע בכף ירכו, דאתחכם לקבליה. אמר כיון דאתברו סמכין דאורייתא, מיד אורייתא לא אתתקף" (זוהר, וישלח). הוא התחכם ופגע בתומכי התורה, כי ידע שבלעדיהם התורה אינה מתחזקת.

והמדרש רואה בנגיעה הזאת את דורות הקושי: "נגע בצדיקים ובצדיקות בנביאים ובנביאות שהן עתידין לעמד ממנו, ואיזה זה, זה דורו של שמד" (בראשית רבה עז, ג). והרמב"ן מסביר: "המארע כלו רמז לדורותיו, שיהיה דור בזרעו של יעקב יתגבר עשו עליהם עד שיהיה קרוב לקעקע ביצתן", ומסיים: "ויש דורות אחרים שעשו עמנו כזה ויותר רע מזה, והכל סבלנו ועבר עלינו, כמו שרמז ויבא יעקב שלם" (רמב"ן, בראשית לב, כו).

מכאן לימוד מעשי וגדול לימינו. כשיש דאגה לפרנסה וקשיים כלכליים, הדבר הראשון שנפגע הוא לעתים קרובות התמיכה בתורה. אבל זו בדיוק הירך שהשר מחפש. כל מי שמחזיק לומד תורה, בכסף, בסעודה, בעידוד או בהשתתפות בשיעור, עומד במקום שבו נגע השר, ומחזק אותו. התורה צריכה גם רגליים.

"עד עלות השחר": הגאולה באה לאט לאט

המאבק נמשך "עד עלות השחר". והזוהר מבאר שזה סימן לכל הגלות: "עד עלות השחר, דאתעבר שולטנותיה ואתחלף. וכך הוא לזמנא דאתי, בגין דגלותא השתא כליליא דמיא... עד דיסתלק נהורא ויתנהר יממא. וכדין ישלטון ישראל ולהון יתיהיב מלכותא" (זוהר, וישלח). כשעולה השחר, נגמר שלטונו של השר. וכך יהיה לעתיד לבוא, כי הגלות עכשיו דומה ללילה, עד שיעלה האור ויאיר היום, ואז תינתן המלכות לישראל.

והשחר אינו עולה בבת אחת. בירושלמי מסופר על רבי חייא רבה ורבי שמעון בן חלפתא שהלכו בבקעת ארבל עם שחר, "וראו איילת השחר שבקע אורה. אמר רבי חייא רבה לרבי שמעון בן חלפתא בירבי, כך היא גאולתן של ישראל, בתחילה קימאה קימאה, כל מה שהיא הולכת היא רבה והולכת" (ירושלמי ברכות א, א).

מי שעומד בשעת השחר ומחכה לשמש, רואה עדיין הרבה חושך. אבל האור כבר מתחיל, מעט מעט, וכל רגע הוא גדל. כך הם ימינו: יש עדיין לילה, ויש בו כאב ומלחמה ובלבול, אבל מי שמסתכל לעומק רואה את התורה מתפשטת, את הקיבוץ מן הגלויות, את הלבבות שמתעוררים. והמלאך עצמו אמר ליעקב: ״מלאך אני, ומיום שנבראתי לא הגיע זמני לומר שירה עד עכשיו״ (חולין צא, ב). כשעולה השחר, גם השר של עשו צריך לעזוב ולומר שירה.

״ויזרח לו השמש״, ״ויבא יעקב שלם״

אחרי הלילה בא השם החדש: ״לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל, כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל״ (בראשית לב, כט). רש״י מבאר: ״לא יאמר עוד שהברכות באו לך בעקבה ורמיה כי אם בשררה וגלוי פנים״. העמים מאשימים את ישראל שכל מה שיש לו לקח שלא כדין. אבל בסוף הלילה מתברר לכל שהברכות שלו בגלוי פנים, באמת.

ואז ״ויזרח לו השמש... והוא צלע על ירכו״ (בראשית לב, לב), ורש״י מבאר שזרחה ״לרפאות את צלעתו״. והזוהר מוסיף רמז מרגש: כשיאיר היום לישראל אחרי הגלות, ״כדין יסתכלון ויכאבון בגרמייהו מכמה בישין וצערין דסבלו ויתמהו עלייהו״ (זוהר, וישלח). יביטו לאחור, ויתפלאו על כל הצער שעברו ועמדו בו.

ובסוף: ״ויבא יעקב שלם״ (בראשית לג, יח). רש״י מבאר: ״שלם בגופו, שנתרפא מצלעתו; שלם בממונו, שלא חסר כלום מכל אותו דורון; שלם בתורתו, שלא שכח תלמודו בבית לבן״. ויעקב אמר לעשו ״עד אשר אבא אל אדני שעירה״ (בראשית לג, יד), והמדרש מבאר: ״חזרנו על כל המקרא ולא מצאנו שהלך יעקב אבינו אצל עשו להר שעיר מימיו... אלא אימתי היה הוא בא אצלו, לעתיד לבוא״ (בראשית רבה עח, יד), כמו שנאמר: ״ועלו מושעים בהר ציון לשפט את הר עשו והיתה לה׳ המלוכה״ (עובדיה א, כא). הפגישה האחרונה עם עשו עוד לא הייתה. היא שמורה לימות המשיח, וכבר נקבע מי יעלה בהר ציון.

לפעולה השבוע

- **דורון, תפילה ומלחמה.** על כל דאגה שיש לך השבוע, לעשות שלושה דברים: צעד מעשי אחד, מילה אחת של פיוס ושלום, ותפילה קצרה מכל הלב.

- **קטנתי מכל החסדים.** לפני כל בקשה בתפילה, להזכיר חסד אחד שעשה איתך הקב״ה, ורק אחר כך לבקש.
- **פכים קטנים.** לבדוק השבוע שאין בידך שום דבר של אחרים, אפילו קטן: חוב ישן, חפץ שאול, דקה שלא שולמה. ולהחזיר.
- **שלא ייפסק הקול.** לקבוע זמן קבוע ביום ללימוד תורה, אפילו עשר דקות, בלי טלפון ובלי מסך.
- **לחזק את הירך.** לתמוך השבוע בלומד תורה אחד: בתרומה, בסעודה, במילה מחזקת או בהצטרפות ללימודו.
- **עד עלות השחר.** בכל בוקר, באמירת ״מודה אני״, לזכור שהגאולה באה ״קימאה קימאה״, ולחפש ניצוץ אור אחד שראית אתמול.

יהי רצון שנזכה ללכת בדרכו של יעקב אבינו, להשתדל ולהתפלל, לשמור על הקול של התורה ולחזק את תומכיה, ולעבור את הלילה בשלום עד עלות השחר. ותזרח לנו השמש לרפא את כל צלעותינו, ונבוא כולנו שלמים בגוף, בממון ובתורה. ויתקיים בנו ״ועלו מושעים בהר ציון לשפט את הר עשו והיתה לה׳ המלוכה״, במהרה בימינו. אמן.

מקורות

- בראשית לב, ד · לב, ז-ט · לב, יא · לב, כה-כו · לב, כט · לב, לב · לג, יד · לג, יח
- רש״י, בראשית לב, ד · לב, ז · לב, ח · לב, ט · לב, יא · לב, כה · לב, כט · לב, לב · לג, יח
- רמב״ן, בראשית לב, ד · לב, ח · לב, ט · לב, כו
- זוהר, פרשת וישלח (ההוא ליליא שולטנותא דסטרא דעשו · לאפסקא קליה · סמכין דאורייתא · דגלותא השתא כליליא דמיא · יסתכלון ויכאבון מכמה בישין)
- בראשית רבה עז, א · עז, ג · עח, יד
- חולין צא, א · צא, ב · ירושלמי ברכות א, א
- ישעיה ב, יז · עובדיה א, כא